

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2022 • 164-173

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1094732

SADIK HİDAYET'İN KÖR BAYKUŞ ÖYKÜSÜNDE DİN VE ÖLÜM TEMALARI

Religion and Death Themes in Sadık Hidayet's Story of The Blind Owl

Faris HOCAOĞLU

Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi
Anabilim Dalı, Adana, Türkiye
Phd. Student, Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of Psychology
of Religion, Adana, Türkiye
hocaoglufaris@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-7271-8420>

Hasan KAYIKLIK

Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı,
Adana, Türkiye
Prof. Dr., Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of Psychology of
Religion, Adana, Türkiye
hkayiklik@cu.edu.tr <http://orcid.org/0000-0003-1755-5398>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 28.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 14.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Faris Hocaoğlu-Hasan Kayıklık)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

SADIK HİDAYET'İN KÖR BAYKUŞ ÖYKÜSÜNDE DİN VE ÖLÜM TEMALARI

Religion and Death Themes in Sadık Hidayet's Story of The Blind Owl

Öz

Modern İran edebiyatının kurucuları arasında sayılan Sadık Hidayet, 17 Şubat 1903'te Tahran'da doğmuştur. Bozorg Alevi, Ali Cemalzade ve Sadık Çubek ile beraber Hidayet, modern İran edebiyatının doğuşuna ön ayak olmuştur. Bu minvalde Hidayet'in Kör Baykuş (Bûf-i Kûr) eseri, İran'ın son dönem edebiyat çevresinde bir başyapıt olarak ele alınmaktadır. Hidayet'in hayatı boyunca farklı ülkelerde arayışlar içinde olduğu görülmektedir. İran, Belçika, Fransa ve Hindistan'da bulunan Hidayet, tekrar İran'a gelip ardından Paris'e, hayat yolculuğunun son durağı olmasına karar verdiği yere dönmüştür. Yazarın Kör Baykuş eserinin incelendiği bu çalışmanın amacı, kitabın başkahramanının yaşam, ölüm ve din olguları arasında deneyimlediği hâlleri din psikolojik açıdan incelemektir. Nitel olarak gerçekleştirilen bu çalışmada veriler, Sadık Hidayet'in Kör Baykuş eserinden toplanmıştır. Ulaşılan veriler, anlayıcı yöntem esas alınıp din psikolojik olarak çözümlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, ölüm ve din olguları arasında bir yerde sıkıştığına şahit olduğumuz Hidayet, eserinde okurlarına ruh hâlini açık bir şekilde yansıtmış ve yazarın biyografisiyle Kör Baykuş arasında paralellikler de tespit edilmiştir. Çalışmada yazarın, dine maneviyat odaklı yaklaştığı ve ölümü bir kurtuluş yolu olarak değerlendirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Din, Ölüm, Sadık Hidayet, Kör Baykuş.

Abstract

Sadık Hidayet, who is considered among the founders of modern Iranian literature, was born on February 17, 1903 in Tehran. Together with Bozorg Alevi, Ali Cemalzade and Sadık Çubek, Hidayet pioneered the birth of modern Iranian literature. In this respect, Hidayet's Blind Owl (Bûf-i Kûr) is considered a masterpiece in Iran's last period of literature. It is seen that Hidayet was in search of different countries throughout his life. Hidayet, who had been to Iran, Belgium, France and India, came to Iran again and then returned to Paris, the place he decided to be the last stop of his life journey. The aim of this study which examines the author's Blind Owl is to examine the situations experienced by the protagonist of the book between life, death and religion in terms of psychology of religion. In this qualitative study, data were collected from Sadık Hidayet's Blind Owl. The obtained data were analyzed in terms of psychology of religion based on the interpretive method. According to the findings, Hidayet, whom we witnessed to be stuck somewhere between the phenomena of death and religion, clearly reflected his mood to his readers in his work, and commonalities were also identified between the author's biography and the Blind Owl. In the study, it was concluded that the author wrote a book that approached religion with a spiritual focus and saw death as a way of salvation.

Keywords: Psychology of Religion, Religion, Death, Sadık Hidayet, Blind Owl.

GİRİŞ

İran kültür coğrafyası, gerek mitolojide gerekse tarihsel kaynaklarda mistik, fantastik öğelerin yurdu; Türk dili ve edebiyatını da etkileyen kaynakların merkezlerinden biri olarak bilinir. Ferîdüddin Attâr'ın Esrarname'si, Mantıku't-Tayr'ı, Pendname'si bu coğrafyada yazılmıştır. Günümüzde canlılığını hâlâ koruyan Hayyam'ın rubaîleri bu topraklarda doğmuştur. Binbir Gece Masalları'nın önemli bir durağı da İran'dır.

20. yy'a kadar sosyal, kültürel ve siyasal anlamda birçok değişime ev sahipliği yapan İran topraklarının edebiyat alanındaki modern örgüsünü dokuyanlardan biri, Sadık Hidayet'tir. Modern İran edebiyatının nesir alanının sanatsal niteliğe varması, kısa hikâyeler ve romanlarla gerçekleşmiştir. Nesir alanında çığır açan yazarların önde gelenlerinden biri ise Sadık Hidayet'tir.¹ Kendisinden sonra gelen birçok ismi etkileyen Hidayet'in başyapıtı, Kör Baykuş olarak kabul edilir. Türkçeye ilk çevirisi Behçet Necatigil tarafından 1977 yılında gerçekleştirilen Kör Baykuş, ilk defa 1936 yılında Bombay'da yayımlanmıştır. Kör Baykuş, yazarın iç dünyasını yansıtan bir hikâye olarak değerlendirilebilir. Çalışmamızda eser, bir edebiyatçı yaklaşımıyla değil, psikolojik bir bakış açısıyla din ve ölüm bağlamında irdelenmiştir.

Başkarakterin kendini gölgesine tanıtmakla başladığı kitap, toplumdan ve hatta kendinden soyutlanmış bir adamın hikâyesini anlatır. Aniden evine gelen bir kadını misafir eden başkahraman, ertesi gün eve döndüğünde karyolaya uzanan kadının öldüğüne şahit olur. Kadının cesedinden bir şekilde kurtulması gerekiyordur ve onu parçalayarak bavullara koyar. Kitap, cesetten kurtulan başkahramanın din, yaşam, ölüm, depresyon, korku gibi temalar etrafında dönen hikâyesini anlatır.

Hidayet'in okuyucuya yoğun görsel öğeler sunduğu Kör Baykuş'ta başkahraman, içsel bir hapisanede yaşam ve ölüm sarmalında kaybolmuş bir profil görünümü çizer. Mevcut çalışma, yazarın yarı biyografik eseri olma niteliği taşıyan Kör Baykuş üzerinden okuyucuya onun ölüm ve din algısını doğal bir şekilde aktarmayı amaçlamaktadır. Her okumada okuyucuda farklı izlenimler yaratabilecek bu kitapta en fazla işlenen iki temadan ölüm ve din olgularını psikolojik olarak ele almanın, okur için yararlı olabileceği düşünülmektedir. Gotik ve karanlık bir atmosferin olduğu Kör Baykuş; başkahramanın, eşini öldürmesiyle bitmektedir. Sadık Hidayet'in ölüm temasını sıkça işlediği bu kitabında din üzerine de değerlendirmeler yaptığı görülmüştür.

HAYATI

20. yy'nin en önemli İranlı yazarlarından biri olarak görülen Sadık Hidayet, İran edebiyatına modernist teknikleri getiren kişi olarak bilinir. Zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Hidayet, ilk eğitimini Tahran'da alıp Fransa ve Belçika'da diş hekimliği ve mühendislik okumuştur. Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant, Rainer Maria Rilke, Franz Kafka, Anton Çehov ve Fyodor Dostoyevsky gibi yazarların eserlerine büyük ilgi duymuştur.² Hidayet, aralarında *Ceza Sömürgesi* eseri de bulunan Kafka'nın birçok eserini Farsça'ya çevirerek bu kitap için Payem-e Kafka (Kafka'nın Mesajı) adında bir önsöz yazmıştır. Hidayet'in biyografisini farklı kaynaklardan okuduğumuzda Batı edebiyatına ulaşma arzusunu görmemiz mümkündür. Bashiri'nin yaptığı bir çalışmaya³ baktığımızda Hidayet'in Saint Louis Akademisinde Batı edebiyat kaynaklarına ulaşmak için yoğun bir çaba içerisine girdiğini görmekteyiz. Bu arada Hidayet'in yaptığı okumaların odağında öküizm önemli bir yer tutmaktadır.

Sadık Hidayet 1923 yılında 20 yaşında iken Ömer Hayyam üzerine ilk çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışmasını, ailesinin yakın ilişkilerinin olduğu siyasî iktidardaki Kaçar Hanedanı'nın (1789-1925) son yıllarına doğru gerçekleştirmiştir. 1925-1926 döneminde Saint Louis'den mezun olmuştur. Ömer Hayyam üzerine çalışmalarına devam ederken Hidayet, Zerdüş ve Budha ile de tanışmıştır. Budha'nın öğretilerinden etkilendiği için vejeteryan olmaya

¹Věra Kubíčková, "Persian Literature of The 20th Century", *History of Iranian Literature*, ed. Karl JAHN, D. (Dordrecht-Holland: Reidel Publishing Company, 1968), 410.

²The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Sadeq Hedayat", *Encyclopedia Britannica* (13 Şubat 2021).

³Iraj Bashiri, "Life of Sadeq Hedayat", *Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran* (2019), 2.

karar vermiştir. İnsan ve Hayvan adlı eserinde, almış olduğu bu kararı işlemiştir. 1925 yılında Belçika'ya ve ardından Fransa'ya gitmiştir. Avrupa'nın önde gelen aydınlarıyla tanışması, Fransa'da okumak için geldiği mühendislikten vazgeçmesine yol açmıştır.⁴ 1930 yılında İran'a geri dönüp burada birtakım çalışmalar yaparak 1936 yılında Pehlevîce ve Hint felsefesini öğrendiği Bombay'a (Hindistan) gitmiştir. 1937'de İran'a geri dönmüştür.

1950 yılında Paris'e giden Hidayet, dört ay sonra yaşadığı psikolojik bunalımdan sonra 9 Nisan 1951'de gaz ocağını açık bırakarak evinde intihar etti. Cenazesi, Fransa'nın meşhur Père Lachaise mezarlığına gömülmüştür.

ESERLERİ

Kısa öykülerden oluşan ilk eseri Zinde Begûr'un (Diri Gömülen) dört öyküsünü Avrupa'da, kalanını ise Tahran'da yazmıştır. Sâye-i Mogul (Moğol Gölgesi), Se Katre Hûn (Üç Damla Kan), Sâye-i Rûşen, Aleviyye Hânım, Vagvag-i Sâhâb eserlerinden sonra çalışmamızın da konusu olan ve yazarla yazarın hayatı arasında paralellik gösteren Bûf-i Kûr (Kör Baykuş) öyküsünü kaleme almıştır. Bu kitabın farklı yayınevlerince baskısı bulunmaktadır.⁵ Seg-i Vilgerd (Aylak Köpek), 1942 yılında Tahran'da basılmıştır. Yedi hikâyeden oluşan bu kitabın ana teması karamsarlıktır. Yazar, bu eserinde kurtuluşun intihar olduğuna inanmaktadır. Velingârî, Âb-ı Zindegî eserlerinden sonra Türkçeye çevrilen bir başka romanı Hacı Aga, İran'da din olgusunun ekonomi ve siyaset ikilisi tarafından istismar edilmesini konu edinen bir hiciv örneğidir. Ferdâ (Yarın) ve Tûp-i Mürvârî diğer eserleridir.

Oyunları arasında Pervîn Duhter-i Sâsân, Mâziyâr, Efsâne-i Âferîneş bulunmaktadır. Diğer bazı eserleri; Rubâ'ıyyât-ı 'Ömer Hayyâm, İnsân ve Hayvân, Destân-ı Merg (Berlin), Fevâid-i Giyâhhârî (Berlin). Terânehâ-yı Hayyâm, Mehmet Kanar tarafından Hayyam'ın Teraneleri olarak Türkçeye çevrilmiştir.

Ayrıca Sadık Hidayet'in Türkiye'deki bibliyografyası olacak şekilde Şadi Aydın'ın bir makalesi mevcuttur.⁶

EDEBÎ ANLAMDA SADİK HİDAYET

Modern İran edebiyatı üzerine yazılan kaynaklara baktığımızda önümüze edebiyat alanında modernleşmeye yol açan politik, ekonomik ve kültürel nedenler çıkmaktadır. Bu nedenler ayrıntılı olduğu için burada yer vermeyeceğiz. En azından genel anlamda ifade etmek gerekirse Doğu'nun Batı'ya olan ilgisi sonucunda Batı eğitimi ve teknolojisinin etkileri, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerdeki ilerlemeler, İran edebiyatı için de bir keşif niteliği taşımış ve nihayetinde millî kimlik etrafında oluşan edebî güç, halkın özgürleşmesi ve aydınlanması yolunda bir mücadeleye girmiştir.⁷ Tam da bu noktada Sadık Hidayet'in düzyazıda, İran edebiyat sahasında verdiği mücadeleyi belirtmemiz gerekmektedir. Zira yazdığı bir başka eser olan Hacı Aga romanında, din olgusunun sermaye sahipleri ve politika yapımcılar tarafından istismar edilmesi işlenmiştir. Genel anlamda Hidayet'in eserlerinde okuyucunun edineceği izlenimler; yazarın toplumla yaşadığı gerilimler, hiçlik, ölüm, belirsizlik, kimlik karmaşaları şeklinde sıralanabilir. Yasamine C. Coulter, "Hidayet'in Kör Baykuşu'na Karşılaştırmalı Post-Kolonyal Bir Yaklaşım" adlı makalesinde kitabın başkahramanının, kendi toplumunun geleneksel yaşam tarzına dair yaşadığı hayal kırıklığının onu kendi toplumunda bir yabancı kıldığını; ama aynı zamanda Batı geleneklerine de uyum sağlayamadığını ifade etmiştir.⁸ Gerçekten de Sadık Hidayet'in Doğu ve Batı arasında arayış amaçlı bir mekik dokuması, istediğini bulamayıp

4 Saime İnal Savi "Sadık Hidayet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 35., 394-395, 2008 (Erişim 4 Ağustos 2022).

5 Kör Baykuş, şu yayınevleri tarafından da basılmıştır: İletişim Yayıncılık, Ataç Yayınları, Timaş Yayınları, Pales Yayınları, Nora, Doğu Kitapevi, Dekalog Yayınları, Ayrıntı Yayınları, Dorlion Yayınevi, Akçağ Yayınları, Kırmızı Yayınları, Zepin Kitap, İthaki Yayınları, Ötüken Neşriyat, Kırmızı Kedi, Say Yayınları.

6 Şadi Aydın, "Türkiye'de Sadık Hidayet", *Journal of Awareness*, 3/4 (Ekim 2018), 15.

7 Kubíčková, "Persian Literature of The 20th Century", 362.

8 Yasamine C. Coulter, "A Comparative Post-Colonial Approach to Hedayat's The Blind Owl", *CLCWeb: Comparative Literature and Cultures*, 2/3 (2000), 1.

sonunda Paris'te intihar etmesinin nedenini açıklayabilir. Çalışmanın özet kısmında ruh hâlini okura belli ettiğini söylediğimiz Hidayet'in bir başka romanı olan *Diri Gömülen*'de de kayboluş ve belirsizlik duyguları hâkimdir.⁹ Ağıdaki pasaj bu anlamda dikkat çekicidir:

“Artık ne arzum kaldı, ne de kinim. İçimdeki insanı yitirdim. Kaybolsun diye de bir yere bırakiverdim. Hayatta insan ya melek olmalı, ya doğru dürüst insan, ya da hayvan. Ben onlardan hiçbiri olmadım. Hayatım ebediyen kayboldu. Ben bencil, acemi ve zavallı olarak dünyaya gelmişim. Şimdi artık geri dönüp, başka bir yolu seçmem imkânsız.”

Bu olgudan sonra bir soruyla karşı karşıyayız: *Diri gömülen* nedir ya da kimdir? Bu kitabında Hidayet, diri gömülenin kendisi olduğunu dile getiriyor:¹⁰

“Şu anda ne yaşıyorum, ne de uykudayım. Bir şeyden ne hoşlanıyorum ne de nefret ediyorum. Ben ölüme aşına ve içli dışlı olmuşum. Benim tek dostumdur. Beni arayıp soran tek şeydir. Montparnasse mezarlığı aklıma geliyor. Artık ölüleri kıskanmıyorum. Ben de onların dünyasından sayılırım. Ben de onlarla birlikteyim. Mezarda yaşayan bir diri, bir hortlağın...”

Türkçe çevirisi yaklaşık 70 sayfadan oluşan bu ilk eseri, yazarın sonraki eserlerinin de ana yönelimini oluşturmaktadır.

Aslında Hidayet, bir dadaist ya da hayatı bir hiçlik olarak gören bir nihilist değildir. Andre Breton gibi o da gelenek, dinî katılık ve politik yozlaşmadan serpilene ölü bir dünyayı keşfetmek için sürrealistik teknikleri kullanmıştır.¹¹ Özellikle *Kör Baykuş* öyküsünde olmak üzere diğer eserlerinde de bu teknikleri görmek mümkündür.

Modernleşme rüzgârlarının beraberinde getirdiği özelliklerden biri de geleneksel din algılarına yönelik eleştiridir. Hidayet'in hiciv tarzında yazdığı Hacı Aga romanını bu durum için örnek vermiştik.

KÖR BAYKUŞ'TA DİN

Tıpkı diğer eserlerinde olduğu gibi *Kör Baykuş*'ta da dine yönelik yoğun eleştiriler mevcuttur. *Kör Baykuş*; zaman ve mekânın sık sık karıştığı, yazarın ölüm ile yaşam konusunda ciddî ve karamsar düşüncelerinin olduğu bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm düşüncesi konusunda geleneksel dinî öğretilerin yetersiz kaldığını belirten yazarın, din olgusu konusundaki düşüncelerini ele alacağız. Her ne kadar kitabın başkahramanı, “... ne mahkemeye yedirecek malım var ne de şeytanın götüreceği dinim!”¹² demiş olsa da bu durum, onun ruhsal ve mistik tecrübeler yaşamasına engel değildir. “Ruhanî okşayışlarla dolu dalgalara dalmıştım. Kalbimin sesini duyuyor ve damarlarımın hareketini hissedebiliyordum. ... yokluk âlemine geçerek kendimi hissetmeyeydim.”¹³ “O anda serin bir elin, yanan alnıma dokunduğunu hissettim. Titredim. İki, üç kez kendi kendime ‘Bu Azrail’in eli olmasın!’ diye sordum.” “Geceleğin varlığım iki dünyanın sınırlarında çalkalanırken...” “... ellerimi kendi hâline bıraksam, meçhul ve bilinmeyen bir kuvvet vesilesiyle kendi kendine hareket edeceğini sanıyordum.” Bu açıdan, bedensel şartların dinsel duyguları bir dereceye kadar etkileyebileceği; ama aynı zamanda bu duyguların üstün, manevî değerlerini yadsımanın tamamen mantıksız ve keyfî olduğu da söylenebilir.¹⁴ Yanan alnına dokunan serin bir el karşısında duyduğu titreme ile kahramanın fizik âleme dönmeden önce bilinç ve bilinçsizlik arasında bir yerde iki dünyanın sınırlarında kalarak yokluk âlemini arzuladığına şahit olmaktadır.

Dinî motifler etrafında konuşurulan başkahraman, bir yandan şeytanın götüreceği bir dininin olmadığını söylerken öte yandan ise “... ben bir dostla, tanıdık biriyle sohbet eder gibi Allah'la konuşmayı seviyordum” demektedir. Fakat, Allah ile konuşmayı seven bir insanın öldükten sonra dirilmeyi değil de yokluk âlemini arzulaması, öyküdeki karakterin din esasları

9 Sadık Hidayet, *Diri Gömülen*, çev. Mehmet Kanar (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 33.

10 Hidayet, *Diri Gömülen*, 34.

11 Michael M. J. Fischer, akt. Jason Bahbak Mohaghegh, *New Literature and Philosophy of the Middle East The Chaotic Imaginations* (PDF: Palgrave MacMillan, 2010), 220.

12 Sadık Hidayet, *Kör Baykuş* (İstanbul: Ötüken, 2020), 34.

13 Hidayet, *Kör Baykuş*, 32.

14 William James, *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*, çev. İsmail Hakkı Yılmaz (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017), 25.

konusunda olgunlaştıramadığı birtakım durumların olduğuna da işaret etmektedir. Kuvvetle muhtemel; yazar, deist bir din algısına sahip olduğu bu durumu eserine de yansıtmıştır. Bu nedenle Kör Baykuş'u Hidayet'in yarı otobiyografisi şeklinde okumamızda bir sakınca yoktur. Yazarın yakın arkadaşlarından Bozorg Alevî de Hidayet'in son yıllarında afyona olan düşkünlüğünün, ümitsizlikten ve hayatını yavaş yavaş ölüme teslim etmek niyetinden kaynaklandığını dile getirmiştir.¹⁵ Nitekim, Hidayet Kör Baykuş'un sonunda karısını öldürerek arzuladığı yokluk âlemine de erişmiş bulunmaktadır. Bu yüzden yazarın mevcut eserinden hareket ederek kitaptaki dinle ilgili düşüncelerin Hidayet'in dinî düşünceleri olduğu da söylenebilir.

“Allah ile bir dost gibi konuşmak” meselesine geri dönelim. Öyküdeki ana karakter; dinî hayatın kurumsal, geleneksel ve taklidî boyutuna karşı çıkıp “ama hiçbir zaman ne mescit ne ezan sesi ne abdest ne ağzı çalkalayıp tükürme ve Arapça, ... o yüce kudret ve mutlak irade sahibinin karşısında eğilip kalkmalar bende etkili olmadı”¹⁶ diyerek dinî inancını manevî bir temelde yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca Allah ile dost olmayı başarıp bu yönde bir iletişim kurmak, doğrudan doğruya yaşanılan bir dinî deneyimdir. O hâlde şeytanın götüreceği bir dinim yok sözünü, bir yokluk ifadesi olarak görmekten ziyade ritüellere dayalı bir din olarak kabul edebiliriz. “... birkaç kez zoraki mescide gittim ve kalbimi diğer insanlarla uyumlu hale getirmeye çabaladım ama gözlerim mescidin duvarındaki çini, nakış ve desenlere takıldı.”¹⁷ Hidayet'in tanrı tanımaz bir insan olduğunu söylememiz zordur. O, daha çok inancını manevî boyutta yaşamak isteyen bir insandır. Yukarda kendisi de Allah için “kudret ve mutlak irade sahibi” sözlerini kullanmıştır.¹⁸ Peki, öyleyse “beni teselli eden tek şey ölümden sonra yok olma ümidiydi”¹⁹ sözlerini nasıl algılamalıyız? Bunun da cevabı bir sonraki cümlede yatmaktadır: “Yeniden yaşama düşüncesi beni korkutuyor ve yoruyordu.”²⁰ Görüldüğü üzere karşımızda hayattan her anlamda yorulmuş bir insan durmaktadır.

KÖR BAYKUŞ'TA ÖLÜM

Ölüm, bunaltı, karamsarlık, kayboluş gibi kavramlar etrafında toplanan Kör Baykuş'ta ölüm olgusuyla ilk karşılaşma, başkahramanın uzun süredir arayıp bulduğu; ama hemen ardından can veren kadın motifidir. Yoğun gotik ve karanlık bir izlenim uyandıran bu kadın motifi, kitabın ilerleyen sayfalarında kaybolmasına karşılık başkahramanın eşini öldürmesiyle okuyucunun karşısına tekrar çıkıyor. Bu arada her iki kadın motifi ve başka olgular arasında bağlantı kurarak çalışmamızı mümkün olduğunca bir yorumlama ve tahminler silsilesi hâline getirmemeye odaklanacağız.

İnsan, doğduğu andan itibaren ölüm olgusuna kucak açar. Ölümün nerde, ne zaman geleceği belli değildir. İnsan, ne zaman öleceğini bilemezse de ölümün kaçınılmaz bir durum olduğunu bilir ve hayatı boyunca bu gerçeklik ile yaşamaya çalışır. Ölümün/ölüm düşüncesinin insanın gündelik hayatında ne kadar yer kapladığı, kişiden kişiye değişkenlik gösterir. Kör Baykuş'un başkahramanı için durumun ciddi bir mahiyeti var: “...bir ölünün yanında, onun ölüsüyle birlikte bir gece ve birden düşündüm ki, dünya dünya olalı, ben var oldum olalı, soğuk hissiz hareketsiz bir ölü, karanlık odada hep yanımdaydı benim.”²¹ Ölüm düşüncesi bu açıdan her zaman hissedilen ve varlığı da hem bireyin yaşam süresi boyunca hem de bireyden bağımsız şekilde var olagelmış bir olgudur. Kitabın başında esrarengiz bir şekilde ortaya çıkan kadın ölür ve başkahraman cesetten kurtulmaya çalışır. Yokluk âlemine erişip orada kendini hissetmek istemeyen başkahraman, işlediği cinayetle benliğini de yok etmeyi amaçlamaktadır. Uzun zamandır arzuyla beklenen kadının aniden ölmesinin ardından kitap, yazarın hayatından

15 Bozorg Alevî, “Sâdik Hidâyet'in Biyografyası”, çev. Behçet Necatigil, Kör Baykuş (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 115.

16 Hidayet, *Kör Baykuş* 61.

17 Hidayet, *Kör Baykuş* 61.

18 Hidayet, *Kör Baykuş* 61.

19 Hidayet, *Kör Baykuş* 68.

20 Hidayet, *Kör Baykuş* 68.

21 Hidayet, *Kör Baykuş*, 20.

aktardığı anılarla devam etmektedir. Okuyucuda merak uyandıracak bir şekilde kahramanımız, gerçek hayatındaki karısından bahsetmeye başlamaktadır. Kahramanımız halasının kızıyla evlendirilmek için bir oyuna tabi tutuluyor ve rezil olmamak için onu eşi olarak kabul ediyor. Ama bu evlilik sağlıklı bir evlilik olmuyor.

Ölümü inkâr etmek, ölüm karşısındaki tutumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.²² Hâl böyle olsa bile Kör Baykuş'ta durumun kaçınılmaz ve hayatın bir parçası olduğunu görmekteyiz. Hidayet'i daha çok ilgilendiren sorun, "çocukluk günlerine, aşka, sevmeye, evliliğe ve ölüme dair ne çok hikâyenin var" olmasıdır.²³ Yazarın modernist bir kişi olduğunu düşündüğümüzde yerleşik düşünceyle arasına bir set çekmesi normal görülebilir. "Öyle türlü sözler duydum, çelişkili şeyler gördüm ki... Artık hiçbir şeye inanmıyorum." Yaşadığı bunalımlardan fiziksel durumu kötüleşen kahramanımız, "durumu biraz düzeline gitmeye, kaybolmaya, öleceğini anlayan kuduz köpek gibi, ölüm vakti yaklaşan kuşlar gibi saklanmaya" karar veriyor.²⁴ İradesi dışında bir varlığın kendisini yürümeye zorladığını vurgulayan kahraman, gün içinde yaşadığı bazı olaylardan sonra odasına kapanır ve hayallerinin peşine takılır. "Bu sırada doğadan ve dış dünyadan kopuyordum. Kaç kez kendi kendime 'Ölüm... Ölüm... Neredesin?' diye mırıldandım. Bu beni sakinleştirdi ve gözlerim kapandı."²⁵ Bu sözlerden bir ölme arzusu edinmekteyiz. Nesnelere kopuşu depresyon olarak adlandıran varoluşçu Yakupoğlu, depresyonun hızlanması sonucunda insanın intihar deneyimine girdiğini dile getirir.²⁶ İntihar, klâsik varoluşçu düşüncede yokluğun öncesindeki varoluşa ulaşma arzusudur.²⁷ Bu arada dikkat etmemiz gereken nokta, kahramanın rüya görmediği; ama bu düşünceleri kasıtlı bir şekilde oluşturduğudur. Zira ölümü yaklaşan kuduz bir köpek gibi saklanmak ve ölüme seslenen bir bireyde ölüm istenci, Heidegger'in tabiri ile "Varlık'ın (Dasein) bir sığınağı olarak" karşımıza çıkmaktadır.²⁸

Ölüm, Kör Baykuş'ta önde gelen temalardandır. Kahramanımız, artık hiçbir şeye inanmadığını dile getirmişse de -din de dâhil- dinsel alanda sık sık ele alınan ölümün insanı insan yapan bir olgu olduğunu vurgulamaktadır: "Sağlığı yerinde olan, iyi yiyen, iyi uyuyan, iyi sevişen ve asla dertlerimin bir zerresini hissetmeyen, ölümün kanatlarının her dakika başları ve yüzlerini aşındırmadığı bu ahmakların ve ayak takımının hayatları hakkında düşünmenin ne gereği vardı?"²⁹

Ölüm düşüncesi, insan için özel bir yere sahiptir. Bireyin onunla nasıl baş edeceği, dışardan telkin edilerek pek de mümkün değildir. Dolayısıyla insanın ölüm düşüncesini bireysel bir çabayla içselleştirmesi, beraberinde getirdiği korkuları da hafifletebilir. Bu kaçınılmaz eylem karşısında, Kör Baykuş'ta ölüm konusunda geleneksel din algısına karşı tepkilerle karşılaşırız: "Mezhebin, imanın ve inancın ölüm karşısında ne kadar gevşek ve çocukça kaldığını hissediyordum. ...Ölüm korkusu karşısında, bana öğretilen duaların hiçbir etkisi yoktu."³⁰ Ölüm, farklı zekâlar için farklı duygulara yol açan bir olgudur. Zira ölüm duygusunu algılama şekli, doğal olarak, bireysel bir mahiyete sahiptir. Cahit Zarifoğlu vefat etmeden birkaç gün önce kendisini hastanede ziyaret eden Erdem Bayazıt, şairden şu sözleri aktarıyor: "Kırlarda çiçekler bensiz açacak."³¹ Dolayısıyla bir zamanlar bu dünyanın çiçekleriyle beraber olan birey gitse de hayat devam edecektir. İşte, ölümün insan için rasyonel, pozitivist ya da matematiksel formüllerle açıklanamayacak yönlerinden biri de budur. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. 20. yüzyılın varoluşçu filozofu Miguel de Unamuno, 'Bir delikanlı olarak, hatta bir çocuk olarak, cehennemin

22 Hayati Hökelekli, "Ölümlle İlgili Tutumlar ve Dinî Davranış", *Journal of Islamic Research* 5/2 (1991), 87.

23 Hidayet, *Kör Baykuş*, 34/35.

24 Hidayet, *Kör Baykuş*, 50.

25 Hidayet, *Kör Baykuş*, 55.

26 M. Mukadder Yakupoğlu, *Varoluş, Ahlâk ve Ölüm*, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2021), 28.

27 Yakupoğlu, *Varoluş, Ahlâk ve Ölüm*, 28.

28 Talip Karakaya, "Martin Heidegger Felsefesinde Ölüm Problemi", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/5 (2003), 27.

29 Hidayet, *Kör Baykuş*, 56, 57.

30 Hidayet, *Kör Baykuş*, 60, 61.

31 Antoloji.com, "Antoloji.Com - Kültür Sanat Edebiyat Şiir Kitap" (05.05.2021).

en acıklı betimleri karşısında duygulanmadım. Çünkü o zaman bile hiçbir şey bana, hiçliğin kendisi kadar korkunç görünmedi. Çılgınca bir var olma özlemi sardı beni.³² diyerek bir hiç olma karşısında yaşadığı dehşeti bizlerle paylaşmaktadır.

Daha önce başkahramanın karısıyla bir oyuna getirilerek evlendirildiğini ifade etmiştik. Evliliklerinden hiçbir şekilde haz alamayan ve karısına her fırsatta küfür eden başkahraman, onu öldürme kararı alırken odasının penceresinin önünden bir tabut geçiyor. Cenaze alayındaki insanların bir süreliğine de olsa kendisinin içinde bulunduğu âlemden geçmesinden keyif aldığını öğrenmekteyiz. Buradan da anlaşılacağı gibi kahramanımız, kendini ölüm hâlinde tasavvur etmektedir: “Odam bir tabut değil miydi? Yatağım mezardan daha sert ve karanlık değil miydi?... Odam, sanki geceleri küçülüyor ve beni sıkıştırıyordu.”³³

Sadık Hidayet’in *Kör Baykuş*’unda ilerleyen sayfalarda, kitabın yarısından sonra ölüm teması kendini iyice açığa çıkarmaktadır. Okuyucuya kötü bir şeylerin olacağını sezdirircesine yazar, sürekli olarak ölümden bahsetmektedir. “Hayatın içinden bize seslenen ve bizi yanına çağıran odur.”³⁴ Dolayısıyla ölüm, her an ve herkesin başına gelebilecek bir olgudur. Dünyanın bütün kültürlerinde insanın ölümü ve ölümlü yakınlığını işleyen kodlar vardır. Nitekim Türk-İslâm kültürünün edebiyat ve tasavvuf figürlerinden biri olan Yunus Emre de aşağıdaki dizelerde bize bunu anlatmaktadır: “Yine sordum sarı çiçeğe sizde ölüm var mıdır/Çiçek eydür ey dervîş ölümsüz yer var mıdır.”³⁵

Paris’te bir apartman dairesinde havagazını açık bırakarak intihar eden Sadık Hidayet, *Kör Baykuş* hikâyesini karısını öldürerek bitiriyor. Karısını öldürünce “... ve bedenimin üstünde küçük beyaz kurtçuklar kaynaşıyordu. Ve bir ölünün ağırlığı göğsümde baskı yapıyor, göğsümü sıkıştırıyordu.”³⁶ sözlerini şu şekilde okuyabiliriz: Gerçeklik yetisine sahip olmayı başaramayan Hidayet, kendi dünyasına ve varlığına karşı çıkmıştır. Zira *Kör Baykuş*, aynı zamanda bir bunalım ve kaybolmuşluk eseridir. Öldürdüğü karısı büyük ihtimal kendisidir. Bunu da Bozorg Alevî’nin Hidayet için yazdığı biyografiden öğreniyoruz.³⁷ Sonuç ne olursa olsun Hidayet, ilerde gerçekleştireceği intiharı önceden haber vermiş görünmektedir.

SONUÇ

Modern İran edebiyatının öncülerinden kabul edilen Sadık Hidayet’in *Kör Baykuş* eserini din ve ölüm kavramları etrafında ele aldık. Hidayet, romandaki farklı kişileri tek bünyede toplamaya çalışmıştır. Örneğin, romanın başında karşılaştığımız o karanlık kadın figürü aslında başkahramanımızın kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Diğer taraftan evlendiği kadına bakalım: Kötülük ve ihanet sarmalında kocasına karşı bir sevgi engeli koymuş olan bu kadını da kahramanın kişiliğinde görmekteyiz. Zira kitabın sonunda karısını öldürmesi, bu kötülük yansımasını doğrulamaktadır.

Kör Baykuş, Bozorg Alevî’nin tabiriyle “Kurtuluşu olmayan bir boşalımdır.”³⁸ Eserde Hidayet’in, din olgusunun ritüellere dayalı tarafını olumsuz bir şekilde eleştirirken manevî anlamda onsuz yapamadığını da yer yer görmekteyiz. Şeytanın götüreceği bir dininin olmadığını belirten yazarın, Allah ile samimi bir şekilde konuşma ihtiyacını ifade ettiğini hatırlatalım. Bu durumda varacağımız sonuç, Hidayet’in daha çok maneviyat odaklı bir din anlayışına sahip olduğudur.

Ölüm, eserin başından sonuna kadar okurun karşısına çıkmakla beraber bu olgu hakkında vurgulamamız gereken bir nokta, yazarın kadın imajını ölümlü ilişkilendirmesidir. Kitabın başında esrarenç bir şekilde eve gelen kadının, ertesi gün karyolada ölü bulunması ve

32 Tuncay İmamoğlu, “Paul Tillich Felsefesinde Ölüm Ve Ötesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2005), 96.

33 Hidayet, *Kör Baykuş*, 67.

34 Hidayet, *Kör Baykuş*, 69.

35 Yunus Emre, *Divan*, haz. Mustafa Tatcı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016), 320.

36 Hidayet, *Kör Baykuş*, 87.

37 Bozorg Alevî, “Sâdık Hidâyet’in Biyografyası”, 115.

38 Bozorg Alevî, “Sâdık Hidâyet’in Biyografyası”, 123.

gözünü açması yazarın daha önceki intihar deneyiminden kurtulmasına işaret ediyor olabilir. Kadının cesedini parçalaması ise bizi yazarın benliğindeki parçalanmışlığa götürebilir. Nihayet, Kör Baykuş, her okumada farklı bir izlenim yaratabilecek bir eserdir. Eserin sonunda eşini öldürmesiyle kendini de öldürdüğü sonucuna vardığımız başkahramanın varoluşsal sorunlar içinde bir çözüm ve özgürlük arayışı peşinde olmadığını; Doğu-Batı, gelenek ve modernite arasında bir yerde sıkışarak kaybolduğunu görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Antoloji.com. "Antoloji.Com - Kültür Sanat Edebiyat Şiir Kitap". Erişim 05.05.2021 <https://www.antoloji.com/kirlarda-cicekler-bensiz-acacak-siiri/>
- Aydın, Şadi. "Türkiye'de Sadık Hidayet". *Journal of Awareness*. 3/4 (Ekim 2018), 15-24. <https://doi.org/10.26809/joa.2018445551>
- Bashiri, Iraj. "Life of Sadeq Hedayat". *Bashiri Working Papers on Central Asia and Iran* (2019), 12/21.
- Bozorg Alevî. "Sâdik Hidâyet'in Biyografyası". çev. Behçet Necatigil. *Kör Baykuş*. 113/123 İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Basım, 2008.
- C. Coulter, Yasamine. "A Comparative Post-Colonial Approach to Hedayat's The Blind Owl". *CLCWeb: Comparative Literature and Cultures* 2/3 (2000), 1/10. <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1081>
- Emre, Yunus. *Divan*, haz. Mustafa Tatcı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 3. Basım, 2016.
- Hidayet, Sadık. *Diri Gömülen*. çev. Mehmet Kanar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım, 2008.
- Hidayet, Sadık. *Kör Baykuş*. İstanbul: Ötüken, 2020.
- Hökelekli, Hayati. "Ölümlle İlgili Tutumlar ve Dinî Davranış". *Journal of Islamic Research* 5/2(Nisan 1991), 83/91.
- İmamoğlu, Tuncay. "Paul Tillich Felsefesinde Ölüm Ve Ötesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2005), 95/110.
- İnal Savi, Saime. "SADIK HİDAYET". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35. 394-395, 2008. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/35/C35011625.pdf>
- James, William. *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Karakaya, Talip. "Martin Heidegger Felsefesinde Ölüm Problemi". *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/5 (2003), 23/35.
- Kubíčková, Věra. "Persian Literature of The 20th Century". *History of Iranian Literature*. ed. Karl Jahn, D. 353/410. Dordrecht-Holland: Reidel Publishing Company, 1968.
- Mohaghegh, Jason Bahbak. *New Literature and Philosophy of the Middle East The Chaotic Imaginations*. PDF: Palgrave MacMillan, 2010.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Sadeq Hedayat". *Encyclopedia Britannica*. 13 Şubat 2021. <https://www.britannica.com/biography/Sadeq-Hedayat>
- Yakupoğlu, M. Mukadder. *Varoluş, Ahlâk ve Ölüm*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2021.

STRUCTURED ABSTRACT

Sadık Hidayet's novel, *The Blind Owl*, is remarked as a psychological autobiography that is written in a literature fiction way. Considered and accepted as a *locus classicus* of modern Iranian prose style, the book's plot pivots around the main character's perception of death together with religion. Along with his characteristic features and having experienced different political and social transitional periods, thus causing him to investigate the fundamentals of religion and culture that he lived in, Sadık Hidayet tried to find the meaning of life in different countries. Paris was the last place where he committed suicide.

The Blind Owl (Bûf-i Kûr) is the story of an unnamed pen case painter that releases his optimistic and gothic confessions to a shadow on the wall looking like an owl. Mystic, macabre, dark and intimate ambiance of the confessions makes it attractive for the novel to be analyzed. The aim of this qualitative study is to analyze the experiences of the protagonist through death, life and religion in psychological point of view. To analyze the data from this novel that offers more and more diverse aspects of the plot, the interpretive method was applied as the study focuses on experiences, meanings.

When it comes to the findings of study, it is concluded that Hidayet's understanding of religion was shaped as a reaction to the institutional aspects of religion. He criticized the religious practices that were unable to satisfy spiritual needs of humans. It is obvious from the novel that Hidayet reflected his desire for a truly beloved God, a friendly one that he could feel much closer to rather than one that was imprisoned within religious rituals. Moreover it is understood that the nameless protagonist of the novel seems to be reflecting his agonies related to life and death themes. The protagonist seeks to free himself by killing himself. At the end of the novel, he decides to kill her wife. This action can be interpreted as an urge that expresses protagonist's another reaction to institutional religion that he believes is unable to address to one's spiritual aspects.

Taken as a whole, Hidayet's understanding of religion can be seen as a manifestation of the conflict between modernity and tradition. For some reason, the tension between the oppressive regime of traditional Iranian society and the feeling of being an individual, which is an irrepressible instinct in human nature, also affected Hidayet's understanding of religion. Hidayet did not accept an authoritarian understanding of religiosity in which man surrenders all his will to God and therefore results in giving up his freedom. Rather, he appears to be a person who focused on the spirituality of religion and favors direct interaction with God. It is also noteworthy that Hidayet, who thought of death as a solution to get rid of the depressions he experienced, did not believe in the existence of afterlife as he seemed to be too exhausted to live one more time hereafter.